

סמאל הנטינגטון
התנגשות הציביליזציות

© כל הזכויות שמורות

ספרים נוספים בהוצאת שלם

ספריית לויתן:

הנס בלומנברג – אַנייה טרופה וצופה
אדמנד ברק – מחשבות על המהפכה בצרפת
פרידריך האייק – הדרך לשעבוד
המילטון, מדיסון וג'יי – הפדרליסט
ג'מבטיסטה ויקו – המדע החדש
כסנופון – דיאלוגים סוקרטיים
ק"ס לואיס – ביטול האדם
ניקולו מקיאוולי – הנסיך (עם הוצאת דביר)
ריינהולד ניבור – בני האור ובני החושך
קרל פופר – החברה הפתוחה ואויביה
גוטלוב פרגה – כתב מושגים
מילטון פרידמן – קפיטליזם וחירות
ליאו שטראוס – הזכות הטבעית וההיסטוריה

הספרייה להגות דמוקרטית:

ג'ון אליס – נגד הדקונסטרוקציה
תומס סואל – עימות בין השקפות
אלן פינקלקראוט – בשם האחר: הרהורים על האנטישמיות שבפתח
מרטין לותר קינג הבן ואחרים – אי־ציות ודמוקרטיה
הנרי קיסינג'ר – משבר: ניהול מדיניות החוץ במלחמת יום כיפור וכיציאה מווייטנאם
ארווינג קריסטול – מחשבות על השמרנות החדשה
נתן שרנסקי – יתרון הדמוקרטיה

הספרייה להגות יהודית:

אליעזר ברקוביץ – אמונה לאחר השואה
אליעזר ברקוביץ – מאמרים על יסודות היהדות
אליעזר ברקוביץ – עמו אנוכי בצרה
יוסף חיים ירושלמי – משה של פרויד

הספרייה להגות דמוקרטית

סמואל הנטינגטון

התנגשות הציביליזציות

הקדמה דן מרגלית

תרגום דוד בן-נחום

הוצאת שלם, ירושלים התשס"ג

Samuel P. Huntington
The Clash of Civilizations

עורכת סדרה: יעל חזוני
עורכת לשון: מאירה טורצקי
הפקה: מרינה פיליפודי ורחל קביץ

הדפסה חמישית 2009

© 2003

כל הזכויות של המהדורה העברית
שמורות למרכז שלם, רחוב הצפירה 22א, ירושלים

Copyright © 1996 by Samuel P. Huntington

עיצוב עטיפה: אריקה הלבני

Cover Photos: AFP Photo/Anna Zieminski; Corbis Sygma/Ron Sachs;
ASAP Camera Press; Reuters/Min Chung, Alexander Natruskin,
Kimimasa Mayama, Kamal Kishore, Paulo Whitikerr

הפצה:

מרכז שלם, רחוב הצפירה 22א, ירושלים
טל' 560-5500 (02), פקס 560-5511 (02)
E-Mail: shalemorder@shalem.org.il

מסת"ב 965-7052-23-8 ISBN

דאנאקוד 496-1031

Printed in Israel

לננסי, שסבלה את ה"התנגשות" בחיך

© כל הזכויות שמורות

תוכן העניינים

ט	הקדמה למהדורה העברית מאת דן מרגלית
טו	פתח דבר
	חלק ראשון: עולם של ציביליזציות
3	פרק א העידן החדש בפוליטיקה העולמית
33	פרק ב ציביליזציות בהיסטוריה ובימינו
57	פרק ג ציביליזציה אוניברסלית? מודרניזציה והתמערבות
	חלק שני: מאזן המשתנה של הציביליזציות
93	פרק ד דעיכתו של המערב: כוח, תרבות וילידיות
125	פרק ה כלכלה, דמוגרפיה והציביליזציות הקוראות תיגר

חלק שלישי: הסדר המתהווה של הציביליזציות

157	פרק ו	הבסיס התרבותי לתצורתה המחודשת של הפוליטיקה העולמית
202	פרק ז	מדינות ליבה, מעגלים קונצנטריים וסדר הציביליזציות

חלק רביעי: התנגשויות בין ציביליזציות

239	פרק ח	המערב והשאר: בעיות בין הציביליזציות
275	פרק ט	הפוליטיקה העולמית של הציביליזציות
331	פרק י	ממלחמות מעבר למלחמות קו שבר
360	פרק יא	הדינמיקה של מלחמות קו שבר

חלק חמישי: עתיד הציביליזציות

409	פרק יב	המערב, הציביליזציות והציביליזציה

440 הערות

496 מפתח שמות

הקדמה למהדורה העברית

מאת דן מרגלית

קריסת ברית-המועצות הייתה מקור השראה לפרסום מאמרי הגות רבים שעסקו בסיבות לכישלון הקומוניזם ובתרחישי צפי לארגון מחדש של העולם לאחר המלחמה הקרה. המעיין הנובע לפרסומים אלו היה בעיקר האקדמיה במערב. בין כותבי המאמרים היו שניים שדילגו מעל משוכת האקדמיה ומכוני המחקר העוסקים בנושאים אלו והגיעו לתודעתו של קהל רחב מהרגיל. אחד מהם היה פרנסיס פוקויאמה, שפרסם מאמר בכתב העת הנשונל אינטרסט (קיץ 1989) והכתיר אותו במילים טעונות ומחייבות – "קץ ההיסטוריה", והשני הוא סמואל פ' הנטינגטון – שמאמרו "התנגשות הציביליזציות" הופיע בפוריין אפירס (קיץ 1993). שני המאמרים הורחבו לספרים רבי-מכר.

מאמרו של פוקויאמה נתפש בעיני קוראים רבים כשיר הלל לניצחון בני-אור על בני-חושך. הוא ביטא אופטימיות שהתבססה על ההנחה כי האנושות בחרה בנתיב הדמוקרטי-ליברלי של המערב, נתיב שגבר על חלופות יריבות. פוקויאמה צירף התבוננות ודעות למאויים וביטא את התחושה שפקדה את האנושות לא פעם בצמתים היסטוריים

בעלי תוכן מרומם־נפש וחגיגי, דהיינו שהמלחמה האחרונה אכן הייתה האחרונה עד קץ הימים. כך אירע אחרי שתי מלחמות העולם במאה העשרים.

המציאות הייתה שונה. תוך זמן מה נאלץ פוקויאמה להסביר כי מלכתחילה לא התכוון לאופוריה שרבים ייחסו לו עם קריאת מאמרו; כשספרו בנושא ראה אור ב־1992 הוא שינה את שמו לקץ ההיסטוריה והאדם האחרון. אלא שמבחינת השפעתו, העיקר הוא לא למה התכוון פוקויאמה אלא כיצד הבינו אותו בזמן אמת.

מול מה שהובן כניצחון סופי, מוחלט, אפילו נצחי, של התרבות המערבית, הועמד חיבורו של הנטינגטון: איסוף נתונים מרשים, ניתוח חסר פניות והקבלות היסטוריות מעניינות הפכו את המאמר לספר יסודי ומעמיק שיצא לאור ב־1996. עתה, באיחור מה, הוא רואה אור בעברית. מן הקתדרה בהרוורד הצביע הנטינגטון על תהליך שבו האנושות עוברת ממלחמה בהנהגת מעצמות־על יריבות שרתמו סביבן מדינות לאום, להתמודדות דרמטית בין תרבויות. בספרו מנה שורה של ציביליזציות כאלה, בהן האיסלאם, סין, הודו, המערב ותרבויות נוספות.

עניין מחודש בספר התעורר לאחר מתקפת הטרור המוסלמית על ארצות־הברית בספטמבר 2001. רבים ראו במאפייני הטרור האיסלאמי את מימוש ההתפתחות הפסימית שחזה הנטינגטון ומצאו לכך סימוכין בקלטות ששיגר אוסאמה בן־לאדן ממקום מסתורו. אך הנטינגטון עצמו נרתע ונזהר מלייחס לעצמו חיזוי־עתידות מדויק כזה. להפך, הוא טוען כי התרחיש ששרטט בספרו לא היה זהה לאירועים בפועל.

במידה מסוימת יש לזהירותו במה להיתלות. אמנם בספרו הרבה לעסוק באיסלאם ובהתנגשותו בתרבות המערבית, אך התרחיש הדמיוני שבחר להציג בהרחבה כמתווה לעימות עולמי מזוין במסגרת מלחמת הציביליזציות התלקח דווקא בנקודה אחרת על פני כדור הארץ.

וזוהי תמצית התרחיש שלו: השנה היא 2010. הקשר בין יפן וקוריאה ובין המערב נחלש בהדרגה. בייג'ין תובעת מזה זמן רב ריבונות על ים סין הדרומי. חדירה צבאית סינית לווייטנם היא הצעד

הראשון בתבערה כוללת של מלחמת תרבויות, העתידה להצית את העולם. המערב נדחק לפינה, ובעלי הברית שהיו לו באסיה (שבפועל הם חלק מהתרבות המשמשת זירה לאלימות) נוטשים אותו. אין הם מתייצבים לצד ארצות-הברית, הנקלעת לסכסוך בלא שתרצה בזה, בשל החשש מהתעצמות מופרות של סין. הצלחותיה של סין וצעדי הפחדה שהיא ובעלות בריתה המוסלמיות נוקטות כלפי אירופה משכנעים את האירופים לסייע לארצות-הברית; גם רוסיה מצטרפת אליהן מטעמים דומים. במלחמה שחזה הנטינגטון בספרו – אם גרעינית ואם לאו – אין מנצחים של ממש.

* * *

כאזרח העולם בעידן הגלובליזציה יש לקורא הישראלי עניין רב בתהליכים שהנטינגטון מתאר. הוא אינו סתם צופה בירידה במשקלה של תרבות המערב: הוא גם חווה אותה, ותוהה אם יש בכוחה לחזור ולבסס את עליונותה, בבחינת "עוף חול" ציביליזציוני, או לחלופין להאט את תהליך שקיעתה. המערב עדיין חזק מתרבויות אחרות, אבל לכידותו ונכונותו לשלם את המחיר הכבד הכרוך בשימור ההגמוניה שלו, או בהגנה על קיומה, אינם עוד דבר מובן מאליו. אין דבר המעיד על כך טוב יותר הלכה למעשה מאשר העימות הקשה בתוך הציביליזציה המערבית במהלך המלחמה בעיראק באפריל 2003.

לקורא הישראלי מתברר כי כמה מהשאלות שהוא מציג לעצמו בקשר לסכסוך במזרח התיכון הן למעשה גם הבעיות העומדות לפניו כאזרח המתגורר באזור ספר מאוים במרחב הקיום של התרבות המערבית.

ציביליזציות אינן נצחיות אף אם עמיהן חשים כך בשיא כוחן. מה לה לארצות-הברית, המתחבטת ברבות-תרבותיות מסוכנת מבית, ולאוניברסליזם מחוץ? "שימורם של ארצות-הברית והמערב דורש את

החייאתה של הזהות המערבית. ביטחונו של העולם דורש את קבלתה של הרב־תרבותיות העולמית" (עמ' 434), כתב הנטינגטון בספרו, וזו אולי הדילמה העיקרית המונחת לפניו בבואו להציע למערב מרשם להתנהלות מדינית־צבאית.

להנטינגטון יש מרשם להתנהלות עתידית של המערב, שאין בו הפתעה מסעירה ומקוריות יצירתית מובהקת, אך תוכנו רווי בהיגיון שורשי: חיזוק הברית הצפון אטלנטית והרחבת המעורבות האירופית בגבולות הציביליזציה המערבית, ריסון כוחן הצבאי של מדינות האיסלאם והעולם הסיני, וחשוב במיוחד – הימנעות מהתערבות בענייניהן של ציביליזציות אחרות כשהן נקלעות לעימות פנימי מהסוג המתואר בתרחישו. בספרו הציג תרחיש שתחילתו בהתנגשות בין סין לווייטנם בגבולות הציביליזציה שהן משתייכות אליה, ולפי מרשמו ראוי שהמערב ישתדל מאוד להימנע מהתערבות בזן כזה של סכסוך אלים.

מעל חיבורו של הנטינגטון מרחפת השאלה: לכמה זמן יוכל המערב להאריך את תקופת עליונותו על ציביליזציות אחרות? הרבה תלוי בלכידותו, המוטלת בספק בימים אלה, כשרוב האירופים התנגדו בקולניות למלחמתו של חלק אחר מהמערב נגד מדינה מוסלמית. אזהרתו של הנטינגטון מהדהדת היום באוויר: "בהתנגשות הציביליזציות תהיינה אירופה ואמריקה תלויות זו בזו, או שתהיינה תלויות זו לצד זו" (עמ' 441). וגם אם יעלה בידו של המערב להתלכד, עדיין יש בזירה נוכחות ניכרת של גורם אי־הוודאות.

* * *

מנקודת ראות ישראלית מובהקת מעלה ספרו של הנטינגטון שני סימני שאלה. את האחד הציג המחבר כהערת שוליים בלבד: האם היהדות היא ציביליזציה בפני עצמה? ארנולד טוינבי, שניהל לפני יותר מארבעים

שנה ויכוח היסטורי עם יעקב הרצוג בשאלת זהותה של היהדות וראה בה מאובן היסטורי, סבר כי בעבר הרחוק היא הייתה חלק מהמערב אבל עתה הדבר כבר אינו נכון. לפי הנטינגטון רוב חוקרי הציביליזציה "בקושי מזכירים אותה" (עמ' 45).

לדבריו, מאז הקמת מדינת ישראל "יש בידי היהודים כל האכזורים האובייקטיביים של ציביליזציה... אך מה בדבר זהות סובייקטיבית?" ממקומם בארצות שונות הם מזדהים הזדהות מלאה עם יהדותם ועם ישראל, אבל מגלים גם "הזדהות מלאה עם הציביליזציה שבתוכה הם יושבים" (שם).

בחלק מהעולם האיסלאמי היהדות בוודאי נתפשת כציביליזציה בפני עצמה. בכואו להצדיק בדיעבד את זכותה של פקיסטן לייצר נשק גרעיני הסביר זולפיקר עלי בוטו כי גם ישראל מחזיקה בנשק כזה. "לציביליזציות הנוצרית, היהודית וההינדית יש יכולת כזאת", נימק בוטו את טענתו, "רק הציביליזציה האיסלאמית חסרה אותה, אך מצב זה עמד להשתנות" (עמ' 432).

סוגיה אחרת המתעוררת למקרא ספרו, ואינה נידונה בין דפיו, היא שאלת הסכסוך הישראלי-פלסטיני, שהנטינגטון נגע בה על קצה המזלג ואפילו פחות. מלחמת הציביליזציות היא כמעט התנגשות קוסמית, ומעמדם של ישראל והפלסטינים בהתהוותה זנית. לכל היותר זהו סכסוך שיכול להוסיף זרדים לתבערה הכללית בעולם, אבל אין הוא סיבה ממשית הגורמת להתלקחות.

ממילא, מציאת הסדר-קבע לסכסוך זה אינה מעלה ואינה מורידה דבר באשר לנסיבות המהותיות שבגללן נעה האנושות לעבר התנגשות קרחונים במלחמת תרבויות. העימות הישראלי-פלסטיני נגרר ונגרף כנקודה זעירה בתוך תנועות ענק של כדור אש, ושני העמים העוינים ממוקמים בקו תפר שאין גרוע ממנו, עד שקשה לומר שהם אדונים לגורלם.

להמשך הסכסוך הישראלי-פלסטיני או לסיומו יש השפעה מעטה במלחמת התרבויות המתרגשת על האנושות, אם כי נעשה בו שימוש תעמולתי ניכר. בהתנהלותו הוא מהווה מבחינה מעשית וכרונולוגית

פרק מקדמי פעיל לפני שמלחמת התרבויות תהיה ללחם חוקה של האנושות. העם היהודי נאלץ להטות לה אוזן כמי שמחדד את שמיעתו לקולות העולים מנתיב הפילים, כנראה על פי כלל שעמדו עליו חכמים: "כשפורענות באה לעולם אין מרגיש בה תחילה אלא יעקב".

תל אביב

אפריל, 2003

© כל הזכויות שמורות